

близькості особи злочинців відображаються в матеріальних, ідеальних слідах злочину та способах його вчинення. Тому дослідження слідів злочинців буде поглиблювати знання про індивідуальність особи кожного злочинця, чим буде сприяти удосконаленню розкриття і розслідування злочинів, направлених проти життя та здоров'я особи.

Список використаних джерел:

1. Шепітько В.Ю. Криміналістика: курс лекцій / В.Ю. Шепітько, В.А. Журавель та ін. – Х. : Одісsey, 2009. – 368 с.
2. Шепітько В.Ю. Криміналістика : [підручник] / [В.Ю. Шепітько, В.А. Журавель та ін] ; за ред. В.Ю. Шепітька. – [5-е вид., перероб. і доп.]. – Х. : Право, 2011. – 464 с.
3. Криміналістика. Академічний курс: [підручник] / [Т.В. Варфоломеева, В.Г. Гончаренко, В.І. Бояров, С.В. Гончаренко та ін.]; Акад. адвокатури України. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 495 с.
4. Біленчук П.Д. Криміналістика в питаннях і відповідях: [посібник] / [П.Д. Біленчук]. – К. : Вид. Паливода А.В., 2010. – 178 с.
5. Експертно-криміналістичне забезпечення розкриття та розслідування злочинів: практика, досвід, проблеми. Вип. 25 / ДНДЕКЦ МВС України ; за ред. О.А.Федотова. – К., 2014. – 47 с.
6. Полянська Г.С. Криміналістична діагностика та її значення у розкритті та розслідуванні злочинів (теоретичний та праксеологічний аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук (12.00.09) / Г.С. Полянська ; МВС України. Донец. юрид. ін-т. – Донецьк, 2014. – 19 с.

УДК 343.1

ОМАРОВ А.А.

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТИТУТУ ПІДСЛІДНОСТІ
ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ОКРЕМИХ ФОРМ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА
У СФЕРІ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА**

Стаття присвячена проблемним питанням застосування інституту підслідності при здійсненні окремих форм міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства. Розглянуто етапи встановлення підслідності кримінального провадження, яке буде здійснюватися у порядку перейняття кримінального провадження.

Ключові слова: підслідність, міжнародне співробітництво, перейняття кримінального провадження.

Статья посвящена проблемным вопросам применения института подследственности при осуществлении отдельных форм международного сотрудничества в сфере уголовного судопроизводства. Рассмотрены этапы установления подследственности уголовного производства, которое будет осуществляться в порядке передачи уголовного производства.

Ключевые слова: подследственность, международное сотрудничество, передача уголовного производства.

The article is devoted to problem issues of application of Institute of investigative jurisdiction in implementation of certain forms of international cooperation in criminal proceedings. The stages of establishing jurisdiction of criminal proceedings, which will be implemented in order of conveying of criminal proceedings, were considered.

Key words: investigative jurisdiction, international cooperation, taking over of criminal proceedings.

Вступ. Правова система будь-якої держави не може існувати та еволюціонувати відокремлено від правових систем інших держав або наддержавних утворень. Спрощення процедури обміну інформацією у світових масштабах, існування значної кількості простих способів переміщення осіб між державами, вдосконалення сучасних інформаційних технологій – все це призводить до розмивання правових кордонів. Саме тому будь-яка держава зобов'язана у своєму законодавстві врахувати особливості реалізації міжнародного співробітництва.

Україна, зважаючи на темпи гармонізації її національного законодавства до вимог, які висуваються міжнародною спільнотою, також не є виключенням. Оскільки в нашій державі визнано перевагу права міжнародного над правом національним, побудова інших законів та підзаконних актів має враховувати даний принцип. При цьому найбільш яскраво вплив міжнародного законодавства на внутрішнє право проявляється в нових або оновлених галузях права, які вбирають у себе останні правові тенденції. В Україні однією з таких оновлених галузей права, в якій, до речі, суттєвий акцент зроблено на міжнародне співробітництво, є кримінальне процесуальне право. Так, у Кримінальному процесуальному кодексі України 2012 р. (далі – КПК України) наявний окремий розділ, присвячений процесуальним процедурам міжнародного співробітництва при розслідуванні кримінальних правопорушень.

Аналіз питань, пов'язаних із визначенням міжнародного співробітництва, в яких формах воно може здійснюватися та які з форм реалізації міжнародного співробітництва вимагають звернення до інституту підслідності, надасть можливість виявити існуючі проблеми доктринального, правотворчого та правозастосовного характеру, а відтак зосередити увагу на їх вирішенні.

Значний внесок у дослідження цього питання зробили А.Г. Волеводз, В.В. Меркушин, А.В. Підгородинська та інші вчені.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз проблемних питань застосування інституту підслідності при здійсненні окремих форм міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства, а саме перейняття кримінального провадження.

Результати дослідження. Законодавець визначив міжнародне співробітництво як систему заходів із метою надання міжнародної правової допомоги шляхом вручення документів, виконання окремих процесуальних дій, видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, тимчасової передачі осіб, перейняття кримінального переслідування, передачі засуджених осіб, виконання вироків та ін. (ст. 542 КПК України). Проте досконалість даної дефініції викликає певні сумніви, оскільки суть міжнародного співробітництва розкривається виключно через форми здійснення відповідних процесуальних дій, але при цьому не містить вказівки на ключові особливості даного поняття. Тому, на наш погляд, більш прийнятним виглядає визначення, розроблене наукою кримінального процесу, відповідно до якого під міжнародним співробітництвом слід розуміти діяльність, здійснювану слідчим, прокурором, судом відповідно до вимог законодавства, яке регулює кримінальне провадження, узгоджене з відповідними компетентними органами іноземної держави, а також міжнародними організаціями щодо отримання та надання допомоги в досудовому провадженні, судовому розгляді, а також у прийнятті інших заходів, необхідних для правильного вирішення кримінальних справ [1, с. 51].

Будучи своєрідним видом процесуальної діяльності, міжнародне співробітництво не є монолітним напрямом і може бути розподілено на окремі форми. Легальний, щоправда невичерпний, перелік форм міжнародного співробітництва (з погляду законодавця України) надано у ст. 542 КПК України (про що вже згадувалося вище). Разом із тим, наука кримінального процесу йде далі, пропонуючи вдосконалення переліку форм міжнародного співробітництва як у напрямі його деталізації, так і шляхом переходу на більш загальний рівень. Наприклад, доволі деталізований перелік (який навіть може претендувати на вичерпність) наводить В.В. Меркушин, пропонуючи відносити до форм міжнародного співробітництва у кримінальному процесі: 1) обмін інформацією, яка стосується організованої злочинності в цілому, і співробітництво з окремих питань (надання інформації про вчинені злочини і осіб, які їх вчинили; сприяння у проведенні оперативно-розшукових заходів на території держав, що здійснюють співпрацю); 2) обмін інформацією з правових питань; 3) видачу осіб; 4) взяття під варту для забезпечення видачі; 5) взаємну правову допомогу в вилученні і конфіскації доходів від незаконної діяльності; 6) здійснення кримінального переслідування; 7) розшук осіб; 8) проведення обшуків, виїмок, експертиз; 9) передачу предметів; 10) допит свідків, потерпілих, експертів та інших учасників процесу; 11) виклик обвинувачених, свідків, потерпілих, експертів у державу, що зробила запит; 12) повідомлення про обвинувальні вирoki та судимість; 13) передачу засуджених до позбавлення волі для відбування покарання у державі, громадянином якої він є; 14) визнання вироків іноземних держав [2, с. 51]. При цьому, як було зазначено, в науці можна зустріти й протилежну позицію, відповідно до якої надмірна деталізація не забезпечує повноти уявлення про досліджуване явище. Так, наприклад, А.В. Підгородинська, критикуючи вищенаведену класифікацію, зазначає, що «наданий перелік форм співробітництва є досить дрібним та безсистемним, оскільки виходить за межі певної процедури, і тому невідомо, який критерій було покладено автором в основу розподілу» [3, с. 117]. Тому найбільш вдалим розподілом напрямів міжнародного співробітництва дослідниця вважає виділення

лише п'яти форм: міжнародна правова допомога при провадженні окремих процесуальних дій, видача особи (екстрадиція), перейняття кримінального провадження, передача засуджених осіб та визнання і виконання вироків іноземних держав.

Не переслідуючи мету заглиблення в теоретичні аспекти форм міжнародного співробітництва в кримінальному процесі, відмітимо лише той факт, що більшість із них так чи інакше пов'язана з діяльністю органів досудового розслідування. Такий зв'язок можна прослідкувати як під час надання міжнародної правової допомоги при провадженні окремих процесуальних дій, так і при перейнятті кримінального провадження, застосуванні тимчасового або екстрадиційного арешту тощо. Тим не менш, правових норм, спрямованих на регламентацію залучення органів досудового розслідування до міжнародного співробітництва досить мало. Це може бути пояснено специфікою правового регулювання такого роду співробітництва. Наразі Україною було укладено та ратифіковано багато міжнародних угод, конвенцій, договорів тощо. Значна їх кількість направлена саме на регулювання міжнародної співпраці при розслідуванні, розгляді та вирішенні кримінальних правопорушень. Як уже було сказано, в Україні існує примат міжнародного права. А тому відповідні норми КПК направлені, перш за все, на регулювання тих відносин, які міжнародними джерелами права не встановлені або якщо між Україною та відповідною державою не підписано угоду або договір про міжнародне співробітництво. В той же час жодна міжнародна або міждержавна угода не зможе встановити чіткі інструкції для національних правоохоронних органів, оскільки міжнародні нормативно-правові акти носять загальний характер та встановлюють лише основні правові положення при здійсненні співробітництва. Сама ж процедура здійснення відповідних дій повинна бути чітко закріплена в національному законодавстві. Разом із тим, аналізуючи відповідні положення КПК України, можна помітити поверхневий підхід законодавця до чіткого встановлення порядку участі органів досудового розслідування при здійсненні міжнародного співробітництва, у тому числі недостатню нормативну врегульованість порядку визначення органу досудового розслідування, який має безпосередньо реалізовувати ту чи іншу форму міжнародного співробітництва на території України. Тож у рамках цієї статті спробуємо надати критичний аналіз особливостей визначення підслідності в рамках окремо взятих форм міжнародного співробітництва, а саме перейняття кримінального провадження.

Перейняття кримінального провадження передбачає здійснення компетентним органом однієї держави розслідування з метою притягнення особи до кримінальної відповідальності за злочини, вчинені на території іншої держави, за її запитом (п. 3 ч. 1 ст. 541 КПК України). Таким чином, кримінальне провадження у порядку перейняття є фактичним продовженням однією державою розслідування кримінального правопорушення, яке було розпочате на території іншої держави.

Відмітимо, що ст. 595 КПК України, яка визначає порядок та умови перейняття кримінального провадження від іноземних держав, побудована дещо нелогічно, а в самій статті існують колізії з іншими положеннями КПК України. Так, ч. 1 ст. 595 КПК України зазначає, що клопотання компетентних органів інших держав про перейняття Україною кримінального провадження розглядається центральним органом України (якими відповідно до ч. 1 ст. 545 є Генеральна прокуратура України (далі – ГПУ) або Національне антикорупційне бюро України (далі – НАБУ)¹). При цьому, в ч. 4 ст. 595 КПК України зазначено, що у випадку відмови перейняти кримінальне провадження саме ГПУ повертає матеріали відповідним органам іноземної держави з обґрунтуванням підстав відмови. Виникає питання: чому такі запити може приймати і ГПУ, і НАБУ, а відмовляти у їх задоволенні може лише ГПУ?

У даному випадку варто знову повернутися до аналізу положень ст. 545 КПК України, які визначають центральні органи України під час міжнародного співробітництва у кримінальному процесі. Як уже було зазначено, на стадії досудового розслідування відповідним центральним органом України є ГПУ, крім випадків, коли провадження віднесене до підслідності НАБУ. Разом із тим, ситуація, коли при оформленні запиту про правову допомогу компетентний орган іноземної держави буде вивчати положення ст. 216 КПК України та самостійно визначати підслідність, виглядає малоімовірною. А оскільки законодавець встановлює НАБУ як центральний орган лише в тому випадку, коли йому підслідне досудове розслідування, то здійсненню НАБУ функцій центрального органу повинно передувати встановлення підслідності відповідного кримінального провадження. Якщо іноземна держава передає матеріали Україні для здійснення кримінального провадження у порядку перейняття, то під час вивчення відповідного запиту повинно бути встановлено, чи є вчинене діяння кримінально караним в Україні, і лише після кваліфікації такого діяння можна буде встановити підслідність кримінального провадження. Це означає, що перед тим, як визнати НАБУ центральним органом України під

¹ Хоча положення ст. 545 КПК, які визначають ГПУ та НАБУ в якості центральних органів при здійсненні міжнародного співробітництва при перейнятті кримінальних проваджень не узгоджуються з міжнародними актами, які були ратифіковані Україною. Так, згідно зі ст. 13 Європейської конвенції про передачу провадження у кримінальних справах, усі клопотання про передачу матеріалів кримінальних проваджень, якщо інше не передбачене окремою домовленістю, передаються через Міністерства юстиції

час міжнародного співробітництва, інший орган України обов'язково повинен провести попередню кваліфікацію діяння.

Таким чином, запит іноземної держави про перейняття кримінального провадження має надходити саме до ГПУ, яка під час вивчення вказаного запиту проведе попередню кваліфікацію кримінального правопорушення та у випадку задоволення даного запиту зможе передати матеріали кримінального провадження до НАБУ.

Зважаючи на вказане, варто внести зміни до ч. 1 ст. 595 КПК України і слова «центральним органом України» замінити на «Генеральною прокуратурою України». Така зміна не лише буде відповідати фактичній процедурі здійснення кримінального провадження у порядку перейняття, а й узгоджуватиметься з положенням ч. 4 ст. 595 КПК України.

Частина 3 ст. 595 КПК України зазначає, що у разі перейняття кримінального провадження ГПУ в порядку, передбаченому КПК, доручає здійснення досудового розслідування відповідному прокурору, про що повідомляє державу, якій надіслали запит. У даному випадку йдеться про передачу відповідного кримінального провадження до регіональних прокуратур, які скерують це кримінальне провадження до відповідних місцевих прокуратур. Таким чином, ГПУ при задоволенні запиту іноземної держави про здійснення кримінального провадження у порядку перейняття при визначенні територіальної підслідності досудового розслідування достатньо лише встановити область, в якій буде проводитися кримінальне провадження, і направити до відповідної регіональної прокуратури запит про здійснення кримінального провадження у порядку перейняття.

Регіональна прокуратура, в свою чергу, на основі положень ст. 218 КПК України повинна встановити конкретну місцеву прокуратуру, прокурор якої буде здійснювати нагляд у формі процесуального керівництва за відповідним кримінальним провадженням. Таким чином, матеріали кримінального провадження не будуть передані напряму до органу досудового розслідування. Лише після визначення керівником місцевої прокуратури прокурора, який буде здійснювати нагляд за відповідним досудовим розслідуванням, такий прокурор на основі отриманих матеріалів встановить конкретний орган досудового розслідування та визначить точне місце проведення досудового розслідування. Такий висновок можна зробити з п. 17 ч. 2 ст. 36 КПК України, де зазначено, що прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, уповноважений доручати органу досудового розслідування виконання запиту компетентного органу іноземної держави про перейняття кримінального провадження. Таким чином, саме на процесуального керівника покладається обов'язок остаточно визначити підслідність кримінального провадження, яке буде здійснюватися в порядку перейняття.

Висновки. Узагальнення вищевикладеного надає можливість виокремити такі етапи встановлення підслідності кримінального провадження, яке буде здійснюватися у порядку перейняття:

1) ГПУ, отримавши запит про здійснення кримінального провадження у порядку перейняття, проводить кваліфікацію злочину, щодо якого надійшли відповідні матеріали, і у випадку встановлення підслідності відповідного досудового розслідування органам НАБУ направляє до НАБУ всі матеріали, що стосуються запиту;

2) якщо буде встановлено, що відповідне досудове розслідування не підслідне органам НАБУ, ГПУ встановлює область, в якій повинно бути проведено досудове розслідування, та направляє запит іноземної держави з усіма матеріалами до відповідної регіональної прокуратури;

3) регіональна прокуратура на основі положень ст. 218 КПК України встановлює конкретну місцеву прокуратуру, прокурор якої буде здійснювати нагляд за відповідним кримінальним провадженням у порядку перейняття, та направляє всі матеріали до цієї прокуратури;

4) прокурор місцевої прокуратури, керуючись п. 17 ч. 2 ст. 36 КПК України, на основі положень ст. 216 та 218 КПК України визначає орган досудового розслідування, який буде здійснювати кримінальне провадження у порядку перейняття, та встановлює територіальну підслідність такого органу досудового розслідування.

Чітке дотримання такої процедури дозволяє якісно та оперативно встановлювати підслідність кримінальних проваджень, які здійснюються у порядку перейняття, що, в свою чергу, буде гарантією забезпечення прав та законних інтересів учасників кримінального провадження.

Список використаних джерел:

1. Волеводз А.Г. Правовое регулирование новых направлений международного сотрудничества в сфере уголовного процесса / А.Г. Волеводз. – М.: Изд-во «Юрлитинформ», 2002. – 462 с.
2. Меркушин В.В. Борьба с транснациональной организованной преступностью / В.В. Меркушин. – М.: Амалфея, 2003. – 377 с.
3. Підгородинська А.В. Міжнародне співробітництво у кримінальному провадженні: поняття та процесуальні форми / А.В. Підгородинська // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2015. – Випуск 4. – Том 3. – С. 114–118.